

HILLER ISTVÁN

AZ AJÁNDÉKOZÁS ESTERHÁZY MIKLÓS NÁDOR POLITIKAI GYAKORLATÁBAN

1625 őszén a bécsi követségeken Sopronra figyeltek. A Szentszék, Spanyolország, Velence, Toscana diplomatái a magyar országgyűlés híreit várták, s hétről hétre készítették részletes jelentéseiket. Caraffa bíboros Rómába, Ossona gróf Madridba, Padavin követ Velencébe, Giovanni Altoviti Firenzébe küldte beszámolóit a diétáról, s annak kiemelkedő eseményéről, a nádorválasztásról.¹

A tudósítások szerint Őfelsége s az ország általános meglepődésére a rendek a 43 éves Esterházy Miklóst választották Magyarország palatinusává. Esterházy ismert volt remek szervezőkészségéről, tudatosságáról, két házasságával már korábban jelentős birtokok kerültek kezére, de tekintélye nemzetközileg nem vetekedhetett a Báthoryak, Batthyányak, vagy éppen Bethlen, más oldalról a Harrachok, Eggenbergok, Schwarzenbergok tekintélyével.

Az új nádor tisztán látta a királyi Magyarország helyzetét az 1606-os zsitvatoroki békét követő időszakban. Világos volt számára, hogy a császár, s a legfontosabb Habsburg döntéshozó testület, a Titkos Tanács minden energiáját a harmincéves háború nyugati katonai és politikai eseményei kötik le, s érdemben majdhogynem képtelenek foglalkozni Magyarország problémáival. A keleti politikát, a határvédelmet, a törökkel folytatott diplomáciát a Haditanács irányította és koordinálta. Ennek megfelelően – bár a hierarchia szerint nem – a valóságban mégis a Haditanács volt a magyar nádor számára a legfontosabb intézmény Bécsben.²

I. Rambaldo Collaltoval,³ a Haditanács 1624–30 közötti elnökével Esterházy szinte mindennapos kapcsolatban állott. 1625 tavaszán, nádorrá választása előtt, Collalto megbízatásából tárgyalt a Habsburg delegáció tagjaként a törökkel Szógyénnél. Neki írta a békekötésről szóló jelentéseket, s szinte mindenről beszámolt, ami Bethlen Erdélyében történt.⁴

Az információáramlás kétoldalú volt. Esterházy nemcsak a hozzá beérkező hírekről tudósította a Hofkriegsratsprásidentet, hanem igényelte – s ezt gyakran megfogalmazta leveleiben, beadványaiban – a Birodalomból származó katonai-politikai híradásokat is. A mantovai születésű s ideje jórészt morvaországi – pírinitzi birtokán töltő Collalto gróf egyáltalán nem zárkózott el a kérések elől, s rendszeresen adott tájékoztatást az aktuális hadihelyzetről, a továbblépés lehetőségeiről, s a bécsi politika reményeiről.

Esterházy érezte Collalto bizalmát és pártfogását, s a precíz, pontos politikai hírek mellett sohasem feledkezett meg a Haditanács elnökének szóló ajándékokról sem. „Intézkedtem, hogy szedjenek gombát, s amit összeszedtek, elküldöm Méltóságodnak.”⁵ Máskor tököt, dinnyét küldött a nádor, s nem felejtette el megjegyezni: „Küldtem bort is, hogy a dinnyét leöblíthesse vele Méltóságod.”⁶ –

s még be sem fejezhette a levelet a gombákról, amikor megérkezett a futár, s a nádor ugyanazon a lapon, amelyen értesítette Collaltot az ajándékokról, közölte, hogy az erdélyi fejedelem 14 000 lovassal és 6000 gyalogossal megindítja támadását a királyi Magyarország ellen.⁷

1627-ben, két évvel megválasztása után Esterházy már nem egyszerű delegációtagként, hanem a Haditanács elnökének tudtával és beleegyezésével – gyakorlatilag a szőnyi békekötés Habsburg küldöttségének vezetőjeként irányította a megbeszéléseket. A nádor emberei készítették elő az érdemi tárgyalásokat a törökkel, többízben jártak Budán a technikai részletek tisztázása érdekében, ők látták el a futárszolgálatot, jelentéseiket Esterházynak küldték, akinek így a békekötés minden fejleményéről folyamatosan pontos információi voltak.⁸ Az eredmény, az 1627 szeptemberi megegyezés, a zsitvatoroki béke megújítása, úgy Magyarországon, mint a Hofburgban komolyan növelte a palatinus ismertségét s elismertségét.

II. A birodalmi s a nemzetközi politika alaposabb ismeretéhez azonban a nádornak szélesebb információs bázisra volt szüksége. Rendszeres kapcsolatot igyekezett kiépíteni a Bécsben levő állandó követségekkel, a spanyol, velencei, firenzei diplomáttal, a pápai nunciussal. Megpróbált folyamatosan tájékozódni az európai katonai-politikai események minden lényeges mozzanatáról.

A császárvárosban dolgozó követségek közül a Habsburg politikára a spanyol gyakorolta a legnagyobb befolyást. Kontinensszerte ismert politikusok képviselték az Escorial elképzeléseit, s a legfontosabb spanyol politikai döntéshozó testület, a Consejo de Estado pénzt és energiát nem kímélve kívánta e terveket megvalósítani.⁹ A teljhatalmú első miniszter a Conde Duque, Olivarez gróf meghatározó fontosságúnak tartotta, hogy a két Habsburg ág, Bécs és Madrid összehangolja elgondolásait, s hogy Spanyolország folyamatosan jelentős hatással legyen II. Ferdinándra és környezetére.¹⁰ Onate gróf, majd Ossona gróf és Castaneda márki állandó követek rendszeres jelentésekben számoltak be a Habsburg birodalom helyzetéről, név szerint közölve azokat a politikusokat, akik Madrid számára különösen fontosak voltak. Tekintélyek egész sora részesült spanyol évdíjban, ami a madridi célok következetes képviseléséért járt, s birodalmi tallérok ezreit jelentette. Dietrichstein bíboros, Olmütz érseke és Morvaország helytartója évi 10 000 tallért kapott, Pázmány Péter 6000 tallérban részesült,¹¹ míg a Magyar Kamara elnökének rendes fizetése hozzávetőleg 1000 tallér volt évente, a konstantinápolyi tolmács pedig alig több, mint 300 tallérért dolgozott – s többnyire ezt sem kapta meg.¹² Az Aranygyapjas rend, amelynek rendjelvényét szintén a spanyol király adományozta, egész Európában rendkívüli elismertségnek örvendett, s aki lovagja lett a szigorú keretszámmal működő rendnek, az előtt addig zárt kapuk nyíltak meg.

Esterházy Miklóssal 1626-ban közölte Ossana követ, hogy az előző évi országgyűlés után Fülöp király az Aranygyapjas rend lovagjává fogadta, ami természetesen azt is jelentette, hogy a bécsi spanyol követséggel már korábban is meglevő kapcsolata lényegesen szorosabbá és rendszerezettebbé vált. A spanyolok írtak a török-perzsa viszonyról, a németalföldi és az itáliai helyzetről, a francia–erdélyi tárgyalásokról,¹³ de a kontaktus nem korlátozódott kizárólag a politikai információk cseréjére: „Csodálatosak az idehozott lovak, nem marad más hátra, mint hálásan megköszönnöm Kegyelmednek, s szíves készséggel állok az Ön

rendelkezésére.”¹⁴ – írta 1634-ben Inigo Velez de Guevara, Onate prófja Bécsből. „Nagy örömmel vettem át Kegyelmed arcképét, amelyet mindig megkülönböztetett tisztelettel és megbecsüléssel fogok őrizni. Saját portrémat elküldöm Méltóságodnak, hogy a nagy barát s a hűséges alattvaló képmása egymással szemben legyen. Kérem hát Kegyelmedet, ígérje meg, hogy a képnek helyet juttat palotájában.”¹⁵ – fogalmazott Castaneda márkí 1640-ben, s a példák bizonyítják, hogy az egymást váltó spanyol követek és a nádor között rendkívül jó viszony alakult ki, s az ajándékozás szervesen beépült az együttműködés egészébe.

III. 1636-ban Sir Thomas Howard, Arundel earlje I. Károly angol király követeként fontos diplomáciai ügyben érkezett Regensburgba.¹⁶ A tárgyalások Pfalz helyzetéről folytak, s a követ Regensburg után Linzbe, majd Bécsbe is ellátogatott. Európában Arundelt nemcsak diplomataként, hanem hozzáértő műgyűjtőként is ismerték, akinek megbízottjai Itáliától Németalföldre figyelték az értékes műalkotásokat. Bécsben Mária Anna magyar királyné pompás udvari ünnepségen fogadta Arundelt, aki Károly király üdvözlését és ajándékait hozta az angol uralkodó egykori kiszemelt menyasszonyának, a spanyol király testvérének, aki Madrid politikájának változásával a magyar király felesége lett.

Az Esterházy kincstár egyik legféltettebb kincse az ún. griffes címertartó. A műtárgyon egy smaragddal és türkizzel díszített griff pajzsot tart, amelyre a Stuart királyok címerét vészték fel. Erről az igazi remekműről egy 1693-ban készült inventárium a következőket írja: „Patás griff hárfát tartó szírénnel, ... amely Károlyé, Anglia egykori királyáé volt Anno 1638.”¹⁷ Az Esterházy Miklós értékei között számontartott tárgy tehát azidőtájt kerülhetett a nádor birtokába, amikor az ismert műgyűjtő és diplomata Arundel, diplomáciai követségben végiglátogatta a Német-Római Birodalmat, s külön audiencián járt a magyar királynénál. Diplomáciai körútja egyébként komoly lendületet adott Bécs és London kapcsolatának. Hazatérte után többször érkeztek még megbízottak Angliából, a forradalom kitörése azonban megtörte a folyamatot. Mindamelllett bizonyosra vehető, hogy a magyar nádor nemzetközi hírnevének növekedése, a Habsburg–angol kapcsolatok élénkülése az 1630-as évek második felében, s az angol királyi címerrel díszített műtárgy Magyarországra kerülése között közvetlen kapcsolat van. Esterházyról tudtak Angliában, Sir Thomas Roe konstantinápolyi követ már 1625-ben felhívta rá az angol diplomácia figyelmét,¹⁸ s a regensburgi birodalmi gyűlésen 1636–37-ben, ahol egy ideig Arundel is jelen volt, Esterházy István, a nádor fia képviselte Esterházy Miklóst.¹⁹ A griffes címertartó diplomáciai ajándékként eltér a korábbi példáktól, hiszen nem egy korábbi konkrét együttműködés eredményeként jelenik meg, hanem olyan ajándékként, amely már a palatinus külföldi ismertségének szólt.

IV. Esterházy nádorságának húsz éve alatt a család legfényesebb ünnepsége egyértelműen a nádor leányának, Juliannának házasságkötése volt.²⁰ Az 1644-es esküvő persze jócskán túlmutatott a családi kereteken, hiszen mindenki tudta, hogy a belföldi s a külföldi vendégek részvételével megrendezett ünnepély politikai aktus is egyben. Tekintélyes kérők sora bizonyította, hogy az 1640-es évek közepén úgy anyagi, mint erkölcsi értelemben komoly előnyt jelentett Esterházy Miklós vejének lenni. Esterházy Pál egy későbbi leírása szerint a költő és politikus Zrínyi Miklós, s János Kázmér lengyel herceg is szeretete volna feleségül venni a nádor leányát.²¹ Julianna férje azonban Nádasdy Ferenc lett, akinek hatalmas

birtokai részben szomszédosak voltak az Esterházy birtokokkal, így ezzel a házassággal óriási vagyon került közös igazgatás alá. Az esküvő külsőségeiben is láttatta ezt az országos jelentőségű döntést. Nyilvánvaló politikai együttműködésről volt szó, amely Esterházy több évtizedes szervezőmunkájának fontos állomását is jelentette.

A nádor körül már az 1620-as évek végétől szerveződött egy tehetséges, ambíciózus középnemesekből, majd a 30-as évek második felétől fiatal arisztokratákból álló politikai kör, amely az országos kérdések megvitatására, s lehetőség szerinti megoldására törekedett. Nádasdy Ferenc ekkor, ezzel az esküvővel csatlakozott jelképesen is az Esterházy-körhöz, amelyben már ott találta Csáky Istvánt és Lászlót, Wesselényi Ferencet, Révay Lászlót, Barkóczy Lászlót, Hosszútóthyt Györgyöt, Tar Mihályt s másokat, akik végülis az elkövetkező évtizedek politikussá vezető gárdáját alkották.²² Külön jelentőséget kölcsönzött az esküvőnek, hogy szinte pontosan egy évvel korábban, Gyulafehérvárott hasonlóan pompás menyegyzőt tartottak. Az erdélyi fejedelem fia, ifjabb Rákóczi György vette feleségül Báthory Zsófiát,²³ s a két név legalább olyan jól csengett a fülekben, mint az Esterházy–Nádasdy párosé. Politikai erővonalak váltak tisztán láthatóvá, olyanok, amelyeket a felszín alatt nagyjából mindenki sejtett, de biztosan nem tudott. Az esküvők előtt merész feltételezésnek számított, hogy az erdélyi fejedelem fia katolikus leányt vesz el, ahogy az is valószínűtlennek tűnt, hogy a nádor egy olyan főnemesnek adja Julianna kezét, aki csak néhány hónappal az esküvő előtt (s vélhetően pontosan az esküvőért) hagyta el a protestáns vallást. Ilyen tekintetben azonban a politikai kérdések szemlátomást nem a vallási hovatartozás alapján dőlt el. Az Esterházy–Nádasdy házasságkötésre természetesen éppúgy odafigyeltek Erdélyben, mint Bécsben, s külföldön is. A vendégek nászajándékai közül a lengyel követségé okozta a legnagyobb feltűnést. Lengyelország uralkodójával, IV. Ulászlóval a nádor hosszú évek óta szoros politikai kapcsolatot tartott, a háttértervekről éppúgy, mint a török politika dolgairól rendszeresen egyeztettek álláspontjaikat.²⁴ A király öccse és veje, János Kázmér és Fülöp Vilmos 1642-ben személyesen is tárgyalt Esterházyval ezekről a kérdésekről Kismartonban, akkor amikor a lengyel herceg – Esterházy Pál már említett feljegyzése szerint – „Kismartonban is eljött vala, azhol néném asszont megsejmelvén, megszerette, s igen kicsinben is mult, hogy el nem vette.”²⁵ A nádor és a lengyel politikusok közötti kapcsolat a későbbiek során is folyamatos maradt. Varsóban világosan látták, hogy Esterházyval érdemes megvitatni és egyeztetni a Magyarországot és Lengyelországot összekapcsoló ügyeket, hiszen véleményének nemcsak Magyarországon tud érvényt szerezni, hanem határozottsága és következetessége a bécsi udvar döntéseit is nagyon befolyásolja.

Az Esterházy-kincstár talán legszebb, drágakövekkel díszített ún. nászfás serlege a Wasa dinasztia címerét viseli. A XVII. század első felében készített műtárgy igen valószínű, hogy házassági ajándékként került az Esterházy család birtokába, s egy XVII. századvégi összeírás szerint János Kázmértól való.²⁶ A szoros politikai kapcsolat, a személyes látogatás, s a lengyel királyi családtól származó műremek szinte egyértelművé teszik, hogy a serleg Ulászló és János Kázmér különlegesen szép házassági ajándéka, amely legalább annyira szólt a nádor tevékenységének, mint Julianna szépségének.

A példák összevetése és elemzése többféle következtetésre ad lehetőséget.

Először is leszögezhető, hogy az ajándékozás iránya, s a megajándékozottak személye jól mutatja a nádor politikai pályájának egyes állomásait. Az 1620–30-as években Esterházy igen komoly figyelmet fordított bécsi kapcsolatainak ápolására, illetve bővítésére. Mindez érthető, ha arra gondolunk, hogy az 1608-as országgyűlés óta – hol az eredendő politikai nézetkülönbségek, s a kölcsönös gyanakvás, hol a palatinus korai halála miatt – egyetlen egy esetben sem alakult ki érdemi együttműködés a Hofburg és a legmagasabb magyar rendi tisztségviselő között. Esterházyban megbíztak Bécsben, pontosabban leginkább öbenne bíztak meg. A nádor azonban a bizalom megszerzésénél lényegesen többet kívánt elérni. Semmilyen értelemben sem volt híve a konspirációnak, s ellenezte Bethlen Gábor Habsburg politikáját. Amikor 1625-ben Széchy Györgyöt, az erdélyi fejedelem egyik legállhatatosabb magyarországi hívét örvül meggyilkolták, Esterházy így írt Collaltonak: „Széchy György esetéről tudok, úgy halt meg, ahogy élt, méltó az Úr ítéléte, s tökéletesen meg vagyok róla győződve, hogy Isten példát akart ezzel állítani mások elé.”²⁷ Az ország előrehaladását a birodalmi és a magyar érdekek összeegyeztetésétől, a Hofburggal való közös munkától várta. Céljai eléréséhez pontosan el kellett igazodnia a Habsburg döntési mechanizmusban. Ez vezette a Hofkriegsrathoz, amely a magyar kérdéseket illetően – a már említett okok miatt – a legfontosabb helyet foglalta el a bécsi államgépezeten belül.

Első ránézésre mégis furcsának tűnhet, hogy a magyar nádor gombát, tököket, dinnyét vagy éppen bort vitet ajándékba a Haditanács elnökének. A kor szokásrendje szerint azonban ez egyáltalán nem volt meglepő. A török és magyar kertek jellegzetes ünnepe volt a dinnyeszüret, s a dinnyeévés remek alkalmat teremtett a „dinnyeborhoz”. Kedvelt és bevált ajándékozási forma volt a dinnye és a bor együtt, amit Collalton kívül sok előkelőség fogadott szívesen.²⁸ Másrésztől Esterházy nagyon jól ismerte a Haditanács elnökét. Tudta, hogy Rambaldo Collalto egyáltalán nem veti meg a finomságokat. Gerard Questenberg a Haditanács alelnöke, aki a Hofkriegsrat megbízásából rengeteget utazott, s intézte a gyakorlati teendőket, számos esetben tett jelentést felettesének a katonapolitikai ügyek mellett különböző területek ”bor-kérdéseiről” is.²⁹ Esterházy számára magától értetődő dolog volt tehát, hogy ilyen célokra is felhasználta birtokainak jó ízű terményeit és híresen finom borát. Véletlenül sem arról volt szó, hogy a nádor nem tudott vagy nem akart volna nagyobb értékű ajándékokat küldeni. Rambaldo Collaltonak azonban ezek voltak a legmegfelelőbb ajándékok. Személyre szabottak voltak, akárcsak a spanyol diplomatáknak küldött lovak, mégsem tekinthetők Esterházy magáncélból küldött ajándékainak.

A nádor, akit Ossona értesítése után majd három évvel, 1628 utolsó napján avattak az Aranygyapjas rend lovagjává, (néhány héttel a birodalom egyik legkiemelkedőbb diplomatája Schwarzenberg után, s egy hónappal Collalto előtt)³⁰ joggal várta el, hogy a spanyol követség megkülönböztetett figyelmet fordítson rá. Az arcképcsere Castanedával ettől függetlenül igen figyelemreméltó. Portrék kölcsönös ajándékozása ekkor még nemzetközileg is szokatlan eseménynek számított, s korai megjelenése a magyar politikai életben jóval túlmutat a palatinus személyes érdekrendszerén. A Bécsben kialakított kapcsolatok, a spanyol követ-séggel megteremtett együttműködés, az Aranygyapjas rend ugyanakkor egyértelműen jelzik azt a törekvést, amely Esterházy nádorsága első felének alapvető jellemvonása. Esterházy úgy gondolta, hogy a királyi Magyarország problémáit nem

lehet egyszerűen a magyarországi politizálás eszközeivel megoldani. Olyan kitekintésre, működő információs hálózatra, eleven kontaktusokra van szükség, amely lehetővé teszi az ország valós nemzetközi helyzetének megítélését, s ebből adódóan a helyes gyakorlati lépéseket. Mindezt a nádor úgy tudta megvalósítani, hogy közben egy pillanatra sem feledkezett meg saját és családja tekintélyének megalapozásáról. Ebben a megközelítésben az angol griffes címertartó és a lengyel násfás serleg már visszajelzés, a XVII. század igen érzékeny és kifinomult diplomáciájának reakciója. Jelzés, amely szerint Londontól Madridon át Varsóig Esterházyt azok közé a politikusok közé számították, akivel a kapcsolatteremtés és a kapcsolattartás kiemelkedően fontos feladat. Ebbe az egész kontinensre kiterjedő zárt információs láncba bekapcsolódni pedig gyakorlatilag annyit tett, mint bekerülni a háborúktól, pillanatnyi érdekazonosságtól és különbségektől teljesen függetlenül működő európai politikai elitbe.³¹

Lényegesnek tartom még megemlíteni, hogy az ajándékozás és a napi politika ilyen szoros összekapcsolódása nem valamiféle „Esterházy specialitás”. A XVII. századra a diplomáciai ajándék olyan kifinomult eleme lett a politikusok vagy éppen az államok egymás közötti érintkezésének, hogy már magáról az ajándéktárgyról következtetni lehetett az ajándékozó országára, hovatartozására.³² A magyar nádor politikai gyakorlatán keresztül éppen azt kívántam érzékeltetni, hogy Magyarországon ismerték s használták ezeket a formákat, technikákat, már csak azért is, mert Európa legkülönbözőbb udvarai figyelemmel kísérték a magyarországi helyzetet.

Esterházy Miklós ifjúkoráról viszonylag keveset tudunk, halálhírére azonban Barberini bíboros Rómából, Miksa választófejedelem Münchenből, Dietrichstein herceg Salzburgból fejezte ki részvétét a családnak, Esterházy Lászlónak és Dánielnek.³³ A nádor politikai gyakorlatának lényege valósult meg ezzel. A – többek között ajándékok segítségével – kiépített kapcsolatok, úgy a család, mint a palatinus politikai követői számára átadhatóvá, örökölhetővé váltak. Esterházy gazdag hagyatékában valószínűleg ez volt a legértékesebb „darab”.

Jegyzetek

1. Carolo Caraffa: *Commentaria de Germania Sacra Restaurata Aversae* 1630. 210. Padavino jelentései; 1625. szept. 2., 16., 23., október 15., 22., 29., november 12., 19. in: Oklevéltár Bethlen Gábor diplomáciai összeköttetései történetéhez. Kiad. MIRCSE JÁNOS, szerk. Óváry Lipót Bp. 1886. 375–390. Giovanni Altoviti jelentései; 1625. szeptember 24., 30., október 1., 8., 29., november 5., 12. Archivio di Stato di Firenze, Mediceo 4376.
2. HILLER ISTVÁN: Politikai információk és diplomáciai döntések. Bölcsészdoktori disszertáció. Kézirat Bp., 1991. (a továbbiakban – Thiller, 1991.) 23–24.
3. Rambaldo Collalto (Mantova 1570–Chur 1630) császári ezredes, haditanácsos, a Haditanács elnöke 1624–1630. 1630-ban tisztázatlan körülmények között halt meg.
4. Esterházy jelentései Collaltonak, Szőgyén, 1625 április 22., 24., Cseh és Szlovák Köztársaság, Morvaországi Tartományi Levéltár, Brno, Collalto lt. G. 169. c. 1779.
5. „Fungi ... commisi ut conquirantur et quos cunque habere potero Illustrissimae Dominationi Vestrae transmittam.” Esterházy Miklós Rambaldo Collaltonak Kismarton 1626.

- júl. 28. u.o. fol. 3. és „In conquerendis fingis, ut Illustrissimae Dominationi Vestrae gratificari potuissem, sedulo laborari curavi.” Kismarton 1626. júl. 30. u.o. fol. 7.
6. Tökről: u.o., dinnyéről: Kismarton, 1626. aug. 8. u.o. fol. 32. borról: „Vinum quoque mihi quo melius melones abluat Illustrissima Dominatio Vestra.” u. o.
7. Bethlen támadásáról: „Cum iam has literas absolvissem, advenit cursor cum certis literis ex Superiori Hungaria, in quibus significatur mihi Bethlenium violenter quemlibet in bellum cogere, et iam collectum exercitum simul, quatordecim millia equitum habere et sex millia peditu.” Kismarton, 1626. júl. 28., u.o. fol. 3.
8. SALAMON FERENC: Két magyar diplomata a XVII. századból, Bp. 1884. XXXV–XLVII; 183–242.
9. JOHN HUXTABLE ELLIOTT: Forign Policy and Domestic Crisis: Spain 1598–1658. in: Krieg und Politik 1618–1648. Europäische Probleme und Perspektiven hg. v. KONRAD REPGEN. München 1988. 185–202.
10. u.o. és GRETE MECENSEFFY: Habsburger im 17. Jahrhundert. Die Beziehungen der Höfe von Wien und Madrid während der Dreissigjährigen Kriege. Archiv für österreichische Geschichte Bd. CXXI. (1955) 1–91.
11. HILDEGARD ERNST. Madrid und Wien 1632–1637 Politik und Finanzen in den Beziehungen zwischen Philipp IV. und Ferdinand II. Münster 1991. 278. és FRAKNÓI VILMOS: Pázmány Péter spanyol évdíja Magyar Sion 1969. 7. 22.
12. Pálffy Pál a Magyar Kamara elnökének fizetéséről: Österreichisches Staatsarchiv, Hofkammerarchiv Wien Hoffinanz Ungarn RN 129. 1626. március fol. 57. Giuseppe Barbatto konstantinápolyi tolmács fizetéséről: ÖStA Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien Turcica I/115 1640–1641, 1640 fol. 194.
13. Castaneda Esterházyak, Bécs, 1633. június 6., 9. MOL Esterházy lt. P108. Rep. 71. fasc. 16. fol. 341., 342–343.
14. „Equi quos adduxerunt visi sunt mihi peropportuni proindeque solum superest ut Excellentiae Vestrae grates habeam maximas et promptum meum sibi inserviendi studium officiose deferam.” Onate levele Esterházyak, Bécs, 1634. márc. 9. OL Esterházy lt. P108. Repos. 71. fasc. 16. fol. 355.
15. „Effigiem Excellentissimae Vestrae recepi satissimo animo quae sane in singulari honore et observantia semper a me habebitur. Meamque eidem Excellentissimae Vestrae ... transmittó, ut habeat coram se imaginem maioris amici ac fidelissimi servi sui, exoravi proinde Excellentiam Vestram ut praefati effigiei locum aliquem in aula sua permittere dignetur.” Castaneda levele Esterházyak, Bécs, 1640. aug. 31. OL Esterházy lt. P 108. Repos. 71. fasc. 16. fol. 346.
16. SPRINGELL FRANCIS L.: Connaisseur and Diplomat: the Earl of Arundel's embassy to Germany in 1636. London 1963.
17. „Ungula Griphi cum Syrena Psalterium tenente, ... quae fuit Caroli condam Angliae Regis Anno 1638.” Inventárium 1693. jan. 8. MOL Esterházy lt. P108 Repos. 8. fasc. C. Nr. 37. NB/I. A műtárgyra Szilágyi András hívta fel a figyelmet. Segítségét ezúton is köszönöm.
18. Roe jelentése: The Negotiations of Sir Thomas Roe in his Embassy to the Ottoman Porte 1621–28. london 1740. 475.
19. Esterházy Miklós Franz Dietrichsteinnek Kismarton, 1636. aug. 2. Cseh és Szlovák Köztársaság Morvaországi Tartományi Levéltár, Brno, Dietrichstein lt. G. 140. c. 431. fol. 119.
20. Esterházy Julianna és Nádasdy Fernc esküvője 1644. február 6-án volt Kismartonban. BUBICH ZSIGMOND–MERÉNYI LAJOS: Esterházy Pál Bp. 1895. 66–67.

21. Esterházy Pál visszaemlékezései ifjúkorára 1635–1653 in. Esterházy Pál Mars Hungaricus. Kiad. IVANYI EMMA Bp. 1989. (a továbbiakban – Esterházy Pál.) 309., 310.
22. PÉTER KATALIN: Esterházy Miklós, Bp. 1985. 154–184. és HILLER ISTVÁN: Palatin Nikolaus Esterházy – Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie. 1625–1645, Weimar–Köln–Wien–Graz 1992.
23. II. Rákóczi György esküvője. Kiad.: VARKONYI GÁBOR RMTF II. Bp. 1990. 77–142.
24. Esterházy lengyel összeköttetéseiről: PÉTER i.m. 150. és HILLER, 1991. 83–87.
25. Esterházy Pál 310.
26. Ol Esterházy lt. P108. Rep. 8. Fasc. C. Nr. 48/G. Az összeírára Szilágyi András hívta fel a figyelmet. Segítségét ezúton is köszönöm.
27. „...casum Georgii Szechy intelligo, periit ille sicut vixit, iusto Domini iudicio, et omnino mihi persuadeo Deum in eo exemplum aliis statuere voluisse” Esterházy Collaltonak, Kismarton, 1625. szeptember 9. Morvaországi Tartományi Levéltár, Brno, G. 169. Collalto lt. c. 1779. fol. 22.
28. TAKÁCS SÁNDOR: Török–magyar szokások a végeken in: Rajzok a török világból II. Bp. 1915. 216.
29. Borról Gerard Questenberg Rambaldo Collaltonak Bécs, 1627. febr. 16. c. 1761., Bécs, 1628. aug. 2. c. 1764., Bécs, 1628. nov. 8. c. 1764., Bécs, 1630. ápr. 17. c. 1760. Morvaországi Tartományi Levéltár, Brno g. 169. Collalto lt.
30. Heinrich Günter: Die Habsburger-Liga 1625–1635 Berlin 1908. 30.
31. VARKONYI GÁBOR: Wesselényi Ferenc és a 17. századi magyar politikai elit fejlődése. Bölcsészdoktori disszertáció. Kézirat, Bp. 1992.
32. HEINZ DUCHHARDT: Das diplomatische Abschiedsgeschenk in: Archiv für Kulturgeschichte 57 (1975) 345–363.
33. Barberini bíboros Esterházy Dánielnek és Lászlónak Róma, 1645. dec. 30. OL Esterházy lt. P108, Repos. 71. fasc. 16. fol. 412. Miksa bajor választó Esterházy Dánielnek és Lászlónak München, 1645. dec. 1. u.o. fol. 413. Maximilian Dietrichstein Esterházy Dánielnek és Lászlónak Salzburg, 1645. nov. 25. u.o. fo. 410.

*István Hiller: Das Schenken in der politischen Praxis
des Palatins Miklós Esterházy*

Der Aufsatz untersucht die enge Verknüpfung zwischen der Praxis des Schenkens und der Tagespolitik in der Diplomatie des 17. Jahrhunderts. Das Schenken wurde nämlich zur Zeit, so in Europa wie in Ungarn, zur verfeinerten und im allgemeinen akzeptierten Form der Diplomatie. Diese Erscheinung veranschaulicht die Tätigkeit des im Jahre 1625 zum Palatin gewählten Miklós Esterházy, der zum Zwecke des regelmäßigen Informationserwerbes engen Verbindungen vor allem mit Rambaldo Collalto, mit dem Vorsitzenden des Kriegsrates erhält, den er gelegentlich mit Wein, Melone oder mit Kürbis beschenkte. Zur besseren Kenntnis der internationalen Politik und der Reichspolitik brauchte er eine breitere Informationsbasis; diesem Zwecke diente das gute Verhältnis mit den ständigen Gesandtschaften in Wien, mit den Diplomaten aus Spanien, Venedig, Florenz, mit dem päpstlichen Nuntius, und dieses Verhältnis wurde von Zeit zu Zeit mit dem Austausch von Porträts und mit anderer Form des Schenkens besiegelt. Der Aufsatz läßt sich auch über die Eheschließung der Tochter des Palatins, Julianna (1644), und die diplomatische Rolle der Hochzeitsgeschenke aus.